

***Iseljenišтво: Vodič kroz fondove i zbirke Hrvatskoga državnog arhiva: Kazala*, ur. Rajka Bućin (Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2017), 127 str.**

Obavijesno pomagalo *Iseljenišтво: Vodič kroz fondove i zbirke Hrvatskoga državnog arhiva*, objavljeno 2015. godine, obiman je prikaz gradiva koje u okviru fondova i zbirki, kao i bibliotečnih jedinica postoji za tu kulturno i uopće društveno važnu temu pohranjeno u Hrvatskom državnom arhivu. Vodič je nastao na temelju stručnog i znanstvenog istraživanja gradiva u Arhivu sa stajališta zadane teme. Već u ovom koraku on je znatna pomoć istraživačima i drugim korisnicima u pregledu i saznavanju novih informacija o raspoloživim izvorima. No *Vodič* podatke donosi u skladu s prikazom gradiva koje određuje arhivska struka, tj. u skladu s *Klasifikacijom*, osnovnom tektonikom utvrđenom *Pregledom arhivskih fondova i zbirki*, unutar grupa hijerarhijski ili kronološki, a u okviru fondova i zbirki serije su prikazane u skladu s njihovom unutarnjom strukturom. Zato je *Kazalo* uz *Vodič* izuzetno vrijedan i potreban zaključni korak u arhivističkom, ali i znanstvenom prikazu u arhivu postojećeg gradiva za jednu određenu temu, koji se u cijelosti okreće potrebama istraživača i korisnika te daje brzu i višestranu informaciju o postojećim izvorima.

Kazala u sustavu svojeg nastanka polaze od pojmova i naziva na koja žele ukazati, odnosno kojima žele olakšati pristup, upućivanjem na poglavlje ili broj stranice na kojoj se traženi pojam ili naziv može naći, tj. indeksiranjem pristupnica u dokumentima ili dokumentacijskim cjelinama. U svojoj osnovnoj strukturi kazala čine kazalo predmeta i kazalo imena, pri čemu se kazalo imena sastoji od kazala imena osoba i kazala imena mjesta.

Kod promatranih kazala pristup je proširen, odnosno detaljnije razrađen, te je indeksiranje provedeno s obzirom na pet skupina pristupnica. Tako se uz uobičajena *Kazalo predmeta* i *Kazalo osobnih imena* pojavljuju i *Kazalo periodičnih publikacija* i *Kazalo institucija*, a kazalo imena mjesta preraslo je u *Kazalo zemljopisnih pojmova*.

I samo određivanje pristupnica ili odrednica provedeno je vrlo detaljno. Tako primjerice *Kazalo predmeta* prema navodima urednice obuhvaća »prvenstveno pojmove koji su povezani s djelokrugom tijela koja su na bilo koji način bila nadležna za poslove iseljništva, primjerice, poslovi prikupljanja statističkih podataka, nadzor nad radom iseljeničkih posrednika, provedbe prisilnog iseljavanja, tzv. privatno-pravne, odnosno socijalne, mirovinske i zdravstvene zaštite, imovinsko pravne zaštite i niz drugih. Predmetno kazalo obuhvatilo je i prikaz pojedinih tipova dokumenata koji bi mogli biti zanimljivi korisnicima (putovnice, fotografije, letci, plakati, itd.) zatim pojedinačne dokumente koji su navedeni s konkretnim naslovima (elaborati, analize, rukopisi, objavljeni radovi i knjige nastale radom iseljenika, odnosno osoba koje su djelovale u institucijama zaduženim za iseljništvo); pojedinačno su indeksirane i manifestacije na kojima su sudjelovali predstavnici iseljništva ili koje su bile organizirane za iseljenike i radnike na privremenom radu u inozemstvu te pojedini propisi.« Kao odrednice na koje ukazuje to kazalo navode se i nazivi zbirki prijašnjeg Instituta za historiju radničkog pokreta (danas preuzete u HDA), a koje sadržavaju gradivo važno za temu iseljništva. U opisanom pristupu *Kazalo predmeta* ukazuje na preko 480 odrednica. Uz to mnoge odrednice imaju i brojne pododrednice. Tako primjerice naziv *konferencija* (str. 19) ima sedam pododrednica: *iseljenička, migracijska, međunarodna, o optantskoj imovini, stranačka, stručna i tiskovna*, kao i tri označitelja: (*Bedem ljubavi*), (*SSH*) i (*HSS*), dodana pododrednicama da bi ih pobliže opisali.

Kazalo institucija je najopsežnije od svih pet izrađenih kazala. Ono obuhvaća sve institucije koje se spominju u *Vodiču*, kako one koje su užem smislu svojega djelovanja povezane s iseljništvom, tako i one koje su na bilo koji način sadržavale ili sadrže gradivo o iseljništvu ili vezano uz temu iseljništva, a spominju se u *Vodiču*. Tako se spominju ustanove na razini stvaratelja gradiva o kojem se govori u *Vodiču* kao o izvoru za proučavanje iseljništva, kao i brojne ustanove koje se spominju u bilješkama o tim stvarateljima (primjerice kod prikaza fonda Ministarstva pravde Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, čije dvije serije sadrže gradivo o iseljenicima, u *Kazalu institucija* navedeni su i Republički sekretarijat za pravosuđe i opću upravu SRH koji je predao spomenuto gradivo Arhivu, kao i primjerice Kotarski sud u Čabru, kojemu je bila upućena molba za dostavu određene odluke jednomu iseljeniku, i druge). Spomenute su i filmske producentske kuće koje su sudjelovale u nastanku filmova iseljenika ili o iseljništvu, izdavačke i novinsko-izdavačke kuće, tiskarska poduzeća, ali i putničke agencije, brodarska društva i druge ustanove, čije je gradivo prikazano u osnovnim arhivskim cjelinama, kao i u brojnim ilustrativnim dokumentima. Na kraju valja spomenuti da su spomenuti i svi arhivi koji su na bilo koji način sudjelovali u oblikovanju arhivskih cjelina koje se navode u *Vodiču*. Prema navodima urednice, kao dodatni označitelji s namjerom pojašnjenja osnovnih odrednica, navedeni su: za ustanove iz socijalističkog razdoblja pripadnost administrativno teritorijalnoj jedinici, za starije institucije državno pravna pripadnost, a za ostale sjedište institucije. U okviru tog kazala kao pristupnice navedeni su i nazivi državno-pravnih jedinica kojima je pripadalo ili s kojima

je bilo povezano područje današnje Republike Hrvatske (Austrijsko Carstvo, Austro-Ugarska Monarhija itd.) te nazivi administrativnih teritorijalnih jedinica koje su činile njezin sastav kroz povijesna razdoblja.

I ostala kazala urednica je podrobno opisala u samom *Uvodu* te je ukazala na njihovu obuhvatnost i načela prikaza sadržaja na koje se odnose.

U skladu s pravilima izrade, *Kazala* su popraćena i uputnicama (*vidi, uspoređi*) koje ukazuju na srodne pojmove ili nazive, čime dodatno proširuje područje na koje ukazuje jedna pristupnica. Pretežito su nazivi povezani unutar istoga kazala, ali ponegdje se i iz jednoga kazala upućuje na pojmove u drugom kazalu (iz *Kazala institucija* na *Kazalo zemljopisnih pojmova*, iz *Kazala osobnih imena* na *Kazalo institucija* i *Kazalo zemljopisnih pojmova* i sl.), čime se, kao što je to naglasila urednica, omogućava i »uočavanje tih nevidljivih spona među pojedinim cjelinama«. Dosljedno su poštivana i druga načela izrade kazala te su tako u zagradama navedeni: alternativni nazivi institucija i zemljopisnih pojmova, zatim kratice, kao i »druga kraća objašnjenja o djelatnosti, zemljopisnoj pripadnosti, vremenu nastanka, vrsti pojedinačno indeksiranih dokumenata i sl.«. Uz osnovni sadržaj *Vodiča* indeksirani su i pojmovi iz ilustrativnih dokumenata, kojih je u *Vodiču* objavljeno gotovo dvije stotine.

U cjelini *Kazalo* predstavlja primjer vrlo detaljne razrade, koja je uvjetovana složenosti samog sadržaja na koji se odnosi, ali je svakako i odraz nastojanja autora da daju što širu obavijest o sadržaju, odnosno informaciji koja se može naći u gradivu koje *Vodič* predstavlja. Stoga urednici cjeline i autorici početnih triju kazala Rajki Bućin, kao i Nenadu Bukviću, autoru *Kazala zemljopisnih pojmova*, te Melini Lučić, autorici *Kazala osobnih imena*, treba odati priznanje za nadasve stručan, vrlo detaljan i promišljen pristup izradi tih kazala.

Može se zaključiti da kazala kao element prikaza arhivskoga gradiva u okviru raznih obavijesnih pomagala, a posebno tematskih vodiča, u posljednje vrijeme dobivaju na svojoj važnosti te je njihova izrada sve razrađenija. Takvim pristupom arhivski djelatnici doprinose kvaliteti obavijesnih pomagala, ali i suvremenijemu shvaćanju uloge arhiva u društvu, tj. predstavljaju arhive ne samo kao čuvare vrijednog arhivskoga gradiva, nego i kao aktivne činioce u kvalitetnom i brzem pristupu informaciji koja postoji zapisana bilo u kojem dokumentu ili dokumentacijskoj cjelini koja se čuva u arhivu.

Vida Pavliček